

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-47>

УДК 355:32;355.4;355 (4/9)

Дубно М.В., Задорожний В.П.,

Ломак М.М., Польцев І.В.

Національна академія сухопутних військ

ЛОФЕА – ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Анотація. В статті розглянуті питання виконання бойового завдання військовослужбовцями з точки зору відношення сторін збройного конфлікту щодо своїх зобов'язань до існуючих міжнародно-правових актів. Для командирів та інших військових начальників роль закону в конфліктах 21 сторіччя є джерелом фрустрації. Деякі думають, що їм це є скручування рук, яке стримує бойовий успіх. Для інших, закон є таким інструментом, котрий використовується ворогами. Для дружніх країн, закон, здається, буде контрпродуктивним утриманням дій в оперативному середовищі. Всі ці інтерпретації мають елементи правди, однак, в той же час, вони не зовсім точні у забезпеченні розуміння того, що може викликати роль міжнародних законодавчих актів у сьогоdnішніх збройних конфліктах. Закон став центральним питанням конфліктів 21 сторіччя. Сьогодні війни ведуться у чисельно законодавчому середовищі з безліч юридичними нормами і правилами. Це є результат багатьох факторів об'єктивної реальності з військовим контекстом, включаючи вплив міжнародної економіки. Також показані наслідки невиконання однією із ворогуючих сторін у перспективі для військово-політичної обстановки в регіоні, проаналізовані способи використання закону (правових дій чи міжнародно-правових актів) однією стороною з метою тиску на іншу та запропоновані можливі шляхи інтеграції гібридних форм ведення війни із звичайними прийомами ведення війни.

Ключові слова: збройний конфлікт, воєнна доктрина, закон, норми права, лофеа.

Dubno Michaylo, Zadorozhnyi Volodymyr,

Lomak Maxim, Poltsev Igor

National Academy of the Army

LAWFARE IS AN IMPORTANT ELEMENT OF ARMED CONFLICTS

Summary. In the article is analyzed the issue of combat missions by military personnel in terms of the relation of the parties to the armed conflict with respect to its obligations. For many commanders and other military leaders, the role of law in twenty-first century conflicts is a source of frustration. Some think it is “handcuffing” them in a way that is inhibiting combat success. For others, law is another “tool that is used by the enemies. For key ally law seems to be injecting counterproductive hesitancy into operational environments. All of these interpretations have elements of truth, but at the same time they are not quite accurate in providing an understanding of what might be called the role of lawfare in today’s military conflicts. The term lawfare has existed for some time, but its modern usage first appeared in 2001. Lawfare represents an effort to provide military and other nonlawyer audiences an easily understood “bumper sticker” phrasing for how belligerents are attempting to use law as a form of “asymmetric” warfare. Law has become central to twenty-first century conflicts. Today’s wars are waged with an abundance of legal rules and legal fora. This is the result of many factors outside of the military context, including the impact of internationalized economics. Globalization is changing the contours of law and creating new global legal institutions and norms. As with many other aspects of modern life, trends in the economic sphere impact warfighting, and this includes how law interacts with armed conflict. Many senior leaders have come to recognize this reality. It’s become very legalistic and very complex. Technology has also revolutionized the impact of law on war, as its many manifestations add to war’s complexity. No true understanding of the exercise of military power can be attained without a appreciation of how the law shapes military missions and their outcomes. The purpose of this article is to provide an overview of the concept of what has come to be known as lawfare and to existing international legal acts and the consequences of non-fulfillment of one of the warring parties in the future for the military-political situation in the region, as well as proposed ways of integrating lawfare and warfare.

Keywords: armed conflict, military doctrine, law, rule of law, lawfare.

Постановка проблеми. Коли говорять про закон, то, в цілому, розуміють це як загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу. Інакше кажучи, закон є загальноприйнятим, усталеним правилом співжиття, нормою поведінки. Для військових фахівців поняття закону сприймається як незаперечне розпорядження, обов'язкове для неухильного виконання. В сучасних збройних конфліктах, виконання закону (розпорядження, наказу) може привести до різних наслідків: як до вико-

нання бойового завдання, так і до нерішучості командирів на полі бою. На сьогоdnішній день виконання закону у міжнародному збройному конфлікті залежить від цілей ворогуючих сторін в даному конфлікті. Кожна сторона у збройному протистоянні вибирає те сприйняття і виконання законодавчих актів, яке їй вигідне на даний момент. Застосування закону (правових дій чи міжнародно-правових актів) однією стороною з метою тиску на іншу змушує діяти обидві сторони конфлікту різнопланово у відповідності до

реалій військово-політичної обстановки. Таке різнобічне використання правових норм у збройному конфлікті є новою формою ведення війни або лофеа (lawfare).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні десятиліття проблематикою займався Чарльз Данлеп, викладач школи управління Гарвардського університету, котрий у 2001 році у своєму есе вперше ввів термін «лофеа» [1]. В той час термін визначав «використання права як зброя війни» та більш специфічно описував «метод збройної боротьби, де право використовується як засіб у захопленні військових об'єктів». На сьогоднішній день визначення лофеа полягає у стратегії використання (або невикористання) закону як заміна традиційних засобів збройної боротьби для досягнення оперативних цілей [2].

Завдання «лофеа» в концептуальному плані для національної безпеки полягає у забезпеченні засобів, які чітко асоціюються з неюридичною аудиторією, особливо у збройних силах. Історично роль права у збройних конфліктах була різноманітно представлена, однак часто просто це ще один інструмент, одним з яких було дотримання чесності і моралі. Така моральна чесність може бути як стимул, особливо це стосується військ, котрі є представниками і захисниками закону. Розуміючи, що протилежна сторона може розглядати закон як щось більше, ніж зброю, тоді виникає агресивність, до якої військові можуть мати відношення. Це встановлює важливість закону і, особливо, його суворе дотримання військовослужбовцями у плануванні і проведенні військових операцій.

Як змінюється повсякчасна відповідальність суворо виконувати вимоги закону під час виконання бойового завдання у збройних конфліктах? Відповідь знаходиться у роботах барона Карла фон Клаузевіца, можливо найвідомішого в історії військового теоретика. Будучи відомою людиною в свій час, Клаузевіц мав невелику повагу до міжнародного права як фактора у війні. Не дивлячись на це, він прекрасно розумів політичну складову і це є взаємозв'язком до сьогодишнього розуміння лофеа.

Відомий афоризм Клаузевіца про те, що війна є «продовженням політичних відносин, які здійснюються іншими засобами», прямо відноситься до теоретичних засад лофеа [3]. Більш того, Клаузевіц у своєму аналізі «трійці», що складається з таких складових як народ, уряд і військо, чий «баланс» створює успіх у війні, є також повчальним. Особливо це стосується у сучасних демократіях, коли в дійсності підтримуючий «баланс» залежить від суворого дотримання норм права і, дуже важливо, у свідомості людини.

Коротко кажучи, вводячи лофеа за логікою Клаузевіца, військовий персонал і, особливо, командири військових підрозділів здатні усвідомити і засвоїти важливість суворого дотримання норм права як дуже практичний і необхідний елемент у виконанні бойового завдання. Тут військовослужбовцям не потрібно брати до уваги свої філософські, етичні чи моральні засади, вони можуть бути майже прихильниками макіавелізму (послідовники принципу Макіавеллі дотримуються політики, котра заснована на культурі

грубої сили, на зневазі нормами моралі, дволиконості і лицемірстві) у своїй позиції щодо суворого дотримання закону. Таким чином, концепція лофеа має на меті впровадження права у військову думку через новий спосіб, котрий удосконалюється у відповідності із реаліями військових операцій 21 століття.

Мета статті – представити аналіз використання закону як загального поняття, який застосовується під час збройного конфлікту, виявити цілі сторін цього конфлікту та наслідки такого різнопланового тлумачення норм права у світі, а також сформулювати можливі шляхи уникнення цивільних жертв та руйнівних наслідків у збройних конфліктах 21 сторіччя, а також шляхи інтеграції гібридних форм ведення війни із звичайними прийомами ведення війни.

Викладення основного матеріалу. Відомо, що міжнародна торгівля для ефективної діяльності залежить від права разом із розмаїттям міжнародних форм. Це, в свою чергу, прискорює глобалізацію права. Як міжнародне право, в основному, проникає у сучасне життя як тенденція впливу, так існують інші тренди у засобах ведення війни. Якщо додати те, що великий поштовх інформаційних медіа 21 сторіччя, де від добових новинних джерел до використання мобільного телефону з камерами посилює записування різноманітних подій життя, то стає легко зрозумілим, чому інциденти, котрі зовнішньо перекликаються із міжнародними правом, можна швидко мати значне розпорошення політичного кола країни [4].

Сьогодні командири військових підрозділів, знаючи про різноманітні руйнівні впливи та фактори на ведення бойових дій, бажають мати таких партнерів-сусідів у забезпеченні своїх зусиль, котрі у відповідності до закону суворо їх дотримуються. І це не подив, наприклад, коли в регламенті з протидії великим протестам приділено значну кількість тексту закону та відповідної уваги. Масові протести та учасники різних масових заходів (мітингів) – це ситуація із нерегулярним введенням війни – є особливо чутлива до беззаконня, котре підриває зусилля легітимізування уряду (або інші законні дії), де бунт ставить за мету понизити чи послабити це.

Доктрина придушення повстання також підкреслює, що такий спосіб боротьби як лофеа може бути використаний і проти законослуханого суспільства.

Що все це означає для командирів у конфліктах 21 століття? В першу чергу, є імператив, що військові відкидають тлумачення лофеа, котре подає право як головну перешкоду у виконанні бойових завдань. Лофеа часто неправильно застосовується тими, хто позивається, бо існують дуже багато законів для військових питань і це є погана річ, котра підставляє ніжку командиру на полі бою. Факт полягає в тому, що в процесі розвитку збройних конфліктів зразу ж лофеа не відмічається. Далі відбуваються події – це, по суті, вони не є добрі чи погані... Щоб ефективно діяти в цих ситуаціях, слід усвідомлювати існування цього питання і не слід його ігнорувати. Окрім звершеного факту, закон може іноді пропонувати шляхи безкровного досягнення оперативних цілей. Основою для великого успіху вій-

ськових формувань демократичного суспільства є їх прихильність до конституційного уряду, повага до індивідуальних свобод, а також постійна зовнішня перевірка (аудит) і контроль їхньої тактики і стратегії.

Наступне, командири повинні займатися «правовою підготовкою бойового простору». Це означає, що командир повинен забезпечити війську розуміння закону, котре застосовується до операцій, і є готове до застосування його в екстремальних умовах. В цьому відношенні у 2007 році під час військової кампанії США в Іраку викликало стурбованість, як це показали події. Тільки «47% військовослужбовців СВ і 38% морських піхотинців згодились, що з некомбатантами слід поводитись з гідністю і повагою, і 1/3 всіх військовослужбовців заявляли, що слід дозволити тортури для захисту життя свої військовослужбовців» [5].

Можна припустити, що найкращий шлях уникнення інцидентів – обмеження числа військ на території ведення бойових дій. Підтримуючи цей висновок відповідно до доповіді Human Rights Watch (вересень 2008 р.), цивільні жертви «просто траплялись під час планових повітряних ударів по підозрілих ворожих цілях», однак «завжди траплялись під час нестабільних, негайних повітряних нападів, часто після виконання підтримки наземних військ [6; 7]. Таким чином, невелика наземна операція може обмежити ризику для цивільних осіб.

Правова підготовка бойового простору вимагає більших зусиль для виховання медійного ресурсу з метою, що право вимагає, а що ні. Як було відмічено раніше, противник сьогодні добре розуміє у своїх відносинах із глобальними медіа і збройні сили повинні швидко відповідати (та ідеально ще до того, як відбувається розслідування) і відкрито, наскільки це можливо, до лофеа-інцидентів. Відносини із медіа повинні будуватись до подій, які можуть трапитись. Це, по-перше, роз'яснення правового питання та його складності, по-друге, демонстрація зусиль, які здійснюються для уникнення непотрібних цивільних втрат.

Командиру підрозділу доцільніше запозичити ініціативи Ізраїлю, заснувавши групи «оперативної верифікації» для запису активності в реальному часі у випадках, де противник застосовує ефективну стратегію лофеа, котра концентрується навколо заяв про військові злочини [1]. Так чи інакше багатофункціональні групи спеціалістів з правових, оперативних питань, розвідки та цивільних питань повинні бути організовані, натреновані (підготовлені) і споряджені до швидкого розслідування заяв про інциденти із великими руйнуваннями. Подібно, системи управління і контролю повинні бути визначені для їхньої здатності запису даних, за необхідності, точної реконструкції процесів.

Групи «оперативної верифікації» змогли б бути більшими, ніж просто покращеними (модернізованими) елементами зусиль інформаційних операцій. Особливо організовані, навчені та споряджені вони можуть заповнити легітимні публічні дипломатичні потреби, однак вони також можуть забезпечити в реальному часі зворотній зв'язок з командирами, котрі керують бойовими діями. Таким чином, командири могли б швид-

ко адаптувати процедури, у крайньому випадку, дані від таких груп можуть краще показати можливість безпечного захисту невинних осіб.

Звичайно, користь консультації експерта-юриста є абсолютна необхідність в період застосування лофеа. Військові юристи, котрі відповідають за забезпечення правових консультацій для бойових операцій, потребують вишколення не тільки у правовому відношенні, але й також у вивченні озброєння (його ТТХ), а також у планах їх застосування. Важливо, щоб командири зробили це чітко і недвозначно до своїх військових підрозділів, котрі повинні вести бойові дії відповідно до закону.

Забезпечення війська правничою та моральною діяльністю цих дій додає йому бойову міць.

Із вищесказаного, мета командирів підрозділів – мати такого військового юриста, котрий надихав би військо за допомогою правильної поведінки так, щоб воно інстинктивно робило правильну річ на полі бою. Найбільш ефективний шлях цього є уважне пояснення застосування ворогом стратегію лофеа і підкреслення вербальних впливів на загальний успіх виконання завдання. Одним із найбільш потужних мотиваторів у поведінці війська є бажання збільшити безпеку своїх військовослужбовців.

Застосування лофеа та інших форм гібридної війни в сучасних умовах вимагає вивчення інтеграції з прийомами ведення війни, а саме у таких сферах:

визначення суперечки, в якій юридичні рішення є малоімовірними для того, щоб прогнозувати найбільш точну обстановку у збройній боротьбі;

додавання до планування у використанні юридично обмежених нових та існуючих систем озброєння для збільшення ефективності;

використання сумніву до норм управління і стратегії та визначення методів для збільшення ефективності спірних потенційних змін;

встановлення умов, де опоненти створюють юридичні факти на місцевості, які можуть надати їм перевагу у майбутніх конфліктах;

встановлення умов, в яких це може бути прийнятно для створення юридичних фактів на місцевості для отримання переваги;

встановлення умов, в яких опоненти шукають створення міжнародних юридичних норм і видозмінюють або застосовують існуючі міжнародні норми, які будуть забороняти використання зброї, за допомогою якої можна отримати перевагу;

внесення змін в міжнародні юридичні норми або видозмінювати чи застосовувати міжнародні юридичні норми, які будуть забороняти використання зброї, за допомогою якої можна отримати перевагу;

встановлення протидіючих зусиль для блокування доступу до бойової техніки та розроблених відповідних ударів;

визначення протидіючих потреб для бойової техніки та пошук блокування доступу в межах існуючих юридичних норм.

Вивчення цих питань є найбільш очевидною частиною у забезпеченні військових підрозділів тактичної ланки розумінням того, що дотримання дисципліни у веденні бою є більшим, ніж питання характеру і відповідальності [8]. Відповідно, командири і начальники всіх рівнів

потребують пояснення підлеглим важливості врахування наслідків збройного протистояння з противником та розуміння недбалого ставлення до своїх обов'язків. Цю частину тривалої роботи необхідно проводити до прибуття військовослужбовців у зону збройного конфлікту.

Висновки та пропозиції. Таким чином, лофеа в широкому сенсі включає розгляд численних питань, зокрема різноманітне використання правових актів і законодавства у веденні бойових дій, у забезпеченні кібербезпеки країни, у судових розглядах, в універсальній юрисдикції, а також у статутних правопорушеннях у збройних формуваннях та інших взаємопов'язаних питань.

В залежності від цілей у збройному протистоянні кожна сторона вибирає те сприйняття і виконання законодавчих актів, яке їй вигідне на даний момент. Використання закону (правових дій чи міжнародно-правових актів) однією стороною з метою тиску на іншу та змушує його діяти за невідповідним для противника планом чи задумом, або лофеа – є новою формою ведення війни.

Застосування лофеа має на меті отримати перевагу шляхом підкорення опору противника без бою. Ця форма гібридної війни має під собою нейтральну ідеологічну основу і може бути використана будь-якою стороною. Таке застосування форми гібридної війни із засобами примушення до необхідної поведінки з найменшими затратами стає інколи ефективнішим, ніж ведення війни звичайним озброєнням.

На сьогодні виявлення законності або незаконності окремих осіб, які перебувають під пильним оком суспільства та ЗМІ, в тому числі військовослужбовців, має великий оперативний та стратегічний вплив на військово-політичну ситуацію в країні.

Військове керівництво всіх рівнів повинно включити вивчення протидії різним формам гібридної війни у планувальний процес бойової підготовки, навіть при відсутності безпекової доктрини з цього питання. Це буде запорукою того, що командири та їх війська будуть готові до нових викликів у майбутньому.

Список літератури:

1. Charles J. Dunlap, Jr. Lawfare: A Decisive Element of 21-st Century Conflicts? URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a515192.pdf> (дата звернення: 07.02.2020).
2. Ожаревський В.А., Задорожний В.П. Lawfare як вид "гібридної війни" сучасності. *Збірник тез доповідей науково-практичної конференції «Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності» (Львів, 16 листопада 2017 року)*. Львів : НАСВ, 2017. С. 126.
3. Клаузевиц К. О войне. Перевод с немецкого. Т. 1. 2-е изд. Москва : Воениздат, 1941. 254 с.
4. Charles Dunlap Jr. Lawfare 101: A Primer. URL: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20170630_complete_book.pdf (дата звернення: 12.06.2017).
5. Department of Defense, DOD News Briefing with Assistant Secretary Casscells from the Pentagon, May 4, 2007 (news transcript). URL: <http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=3958> (дата звернення: 03.06.2020).
6. "Troops in Contact" Airstrikes and Civilian Deaths in Afghanistan, Human Rights Watch, Sept. 2008, at 4. URL: <http://hrw.org/reports/2008/afghanistan0908/afghanistan0908web.pdf> (дата звернення: 03.06.2020).
7. Пономарьов І.Г., Задорожний В.П. Використання lawfare в ЗС США. *Збірник тез доповідей науково-практичної конференції 14 березня 2019 року*. Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2019. С. 141–142.
8. Задорожний В.П., Ткаченко М.І. Щодо інтеграції форм «гібридної війни» та прийомів ведення війни. *Збірник тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції «Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ»* (Львів, 17-18 травня 2018 р.). Львів : НАСВ, 2018. С. 341.

References:

1. Charles J. Dunlap, Jr. Lawfare: A Decisive Element of 21-st Century Conflicts? Available at: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a515192.pdf> (accessed: 07.02.2020).
2. Ozharevskiy, V.A., & Zadorozhnyi, V.P. (2017). Lawfare yak vyd "hybridnoji viyny" suchasnosti [Lawfare as form of hybrid war of the present]. Proceeding of the Zbirnyk tez dopovidey naukovo-praktychnoji konferenciji "Zastosuvannja Suchoputnych viysk Zproynyh Syl Ukrainy u konfliktach suchasnosti" (Ukraine, Lviv, November 16, 2017), p. 126.
3. Klauzewitz, K. (1941). O voyne [About war]. Translated from Germany, vol. I, ed. 2. Moscow: Vojenisdat, 254 p.
4. Charles Dunlap Jr., Lawfare 101: A Primer. Available at: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20170630_complete_book.pdf (accessed: 12.06.2017).
5. Department of Defense, DOD News Briefing with Assistant Secretary Casscells from the Pentagon, May 4, 2007 (news transcript). Available at: <http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=3958> (accessed: 03.06.2020).
6. "Troops in Contact" Airstrikes and Civilian Deaths in Afghanistan, Human Rights Watch, Sept. 2008, at 4. Available at: <http://hrw.org/reports/2008/afghanistan0908/afghanistan0908web.pdf> (accessed: 03.06.2020).
7. Ponomaryov, I.G., & Zadorozhnyi, V.P. (2019). Vykorystannja lawfare v ZS USA [Using lawfare in US Armed Force]. Proceeding of the Zbirnyk tez dopovidey naukovo-praktychnoji konferenciji 14 bereshja 2019 r. Kharkiv: Nacionalna akademija Nacionalnoji gvardiji Ukrainy, pp. 141–142.
8. Zadorozhnyi, V.P., & Tkachenko, M.I. (2018). Shchodo integraciji form "hibridnoji viyny" ta pryjomov viyny. Proceeding of the Zbirnyk tez dopovidey Mizhnarodnoji naukovo-technichnoji konferenciji «Perspektivy rozvytku ozbrojennja ta viyskovoji techniki Suchoputnyh viysk» (Lviv, May 17-18, 2018), p. 341.